

P. DIACONESCU,
C. IONESCU

CERCETĂRI ARHEOLOGICE ÎN ZONA FOSTEI STRĂZI „RAPSODIEI” DIN TÎRGOVIȘTE — BISERICA STELEA VECHĂ I

Între 10 august și 8 septembrie 1978 s-au efectuat cercetări arheologice de salvare¹, în perimetrul cuprins între strada Nicolae Bălcescu și fostele străzi Rapsodiei și dr. Marcovici², săpături ce au dus la redescoperirea unor nivele de locuire de secolul XIV și a trei monumente de cult, cercetate pentru prima dată între anii 1967—1968 de către Radu Gioglovan și Constantin Condrea, rămase inedite și care nu lămuresc problemele istorice și arheologice legate de evoluția monumentelor în cauză.

S-au trasat două secțiuni S I, pe axul longitudinal al bisericii cu dimensiunile de 42×1,05 m și S II, perpendiculară pe S I, în absida sudică, de 4×2 m.

Stratigrafic se evidențiază limpede succesiunea nivelelor din interiorul monumentelor, deosebită de aceea din exteriorul lor.

În interior, asistăm la depuneri și umpluturi datorate nivelelor de locuire și succesiunii de monumente care au urmat. Sub un nivel modern (secolul XIX—XX) apare un altul rezultat din dărîmarea bisericii III; la baza

¹ Vezi Ionescu C., *Un aspect necunoscut al relațiilor moldo-muntene: „Ctitorii din timpul domniei lui Ștefan cel Mare la Tîrgoviște”, în „Valachica”, Tîrgoviște, 1977, p. 346, fig. 1.*

² În noiembrie 1977 s-a procedat la decaparea terenului în vederea recunoașterii terenului de către P. Diaconescu și Gabriel Mihăescu și s-a executat în același timp releveul ultimului monument de către arhitectul Cornel Ionescu.

acestuia, rezultat din dărîmătura bisericii III., s-a găsit o pardoseală de cărămizi hexagonale cu latura de 12,5 cm și grosimea de 4,5 cm; sub pardoseală apare o nouă umplutură groasă de 57—70 cm, de culoare castanie, cu lut, moloz și cărămidă sfărîmată, ce asigură diferența de nivel dintre cota $\pm 0,00$ a bisericii și terenul exterior. Sub umplutura arătată mai înainte apare o dungă de moloz compusă din cărămidă sfărîmată și moloz, groasă de 4—18 cm și care reprezintă nivelul de mantelare al monumentului anterior, și de construcție al ultimului. În acest nivel se află restul de pardoseală din lespezi de piatră a bisericii II. O nouă umplutură cenușiu-castanie, cu o grosime variind între 20 și 60 cm și conținînd material ceramic caracteristic epocii lui Mircea cel Bătrîn, reprezintă materialul purtat, necesar asigurării diferenței de nivel dintre cota interiorului și a exteriorului. Urmează nivelul de construcție al bisericii II, ce suprapune o nivelare de nisip în grosime de 2—8 cm, în care a apărut un ducat emis de Mircea cel Bătrîn. Urmează două nivele de distrugerii și două de refaceri, cît și un al treilea (nivele de călcare), succesive ale primei biserici din lemn cu soclu de zidărie (sau numai din lemn). Aceste nivele suprapun o dungă de mortar reprezentînd nivelul de construcție al bisericii I și sub care apare nivelul de lut corespunzător primei faze de lemn a bi-

sericii I. În capătul estic al ultimului strat descris se găsește o lentilă de arsură, dintr-o vatră apărută accidental. Urmează o depunere cenușie conținând material specific secolului XIV gros de 16—46 cm sub care se află nivelul corespunzător fazei de distrugere a semibordeiului nr. 1. Nivelul de săpare al locuinței mai sus menționate corespunde bazei acestui nivel. Ultimul strat îl constituie humusul medieval ce stă peste viul roșcat.

Gropi moderne, secțiunile din 1967—1968 și numeroase înmormintări succesive, au întrerupt în bună parte legăturile stratigrafice cu monumentele în cauză.

În exterior, situația se prezintă diferită datorită numeroaselor înhumări ce au bulversat ordinea straturilor. Sub umpluturile aparținând secolelor XI—XX se distinge stratul de moloz rezultat din distrugerea ultimei biserici, gros de 12—25 cm, și care căpăcuiește un altul de culoare neagră-cenușie, cu pigmenți de cărămidă, mortar rar. În faza corespunzătoare acestui nivel și care corespunde parțial funcționării bisericii III, a fost demantelat un zid din cărămidă și piatră. La baza acestuia și la vest de biserică se află două pavaje succesive, primul din cărămidă, al doilea din bolovani de riu, reprezentând nivele de călcare exterioare al bisericii III în diferite momente ale existenței sale. Ultimul nivel de călcare căpăcuiește mormintele din ultima fază a cimitirului. Urmează o depunere cenușiu-castanie, reprezentând nivelul de construcție al bisericii III, ce constituie în același timp și nivelul de demolare al bisericii II. Acesta stă la rindul lui peste un alt pavaj de cărămidă de asemenea la intrarea bisericii acum II și corespunzând nivelului de călcare exterior, la momentul folosirii acesteia. Urmează nivelele de secol. XIV, identificate și în interiorul monumentelor, situat între 1,60 și 2,00 m și străpuns de numeroase înmormintări.

Inventarul este compus în majoritate din ceramică (secol. XIV și mai puțin XV), cărămizi de pardoseală, piloane de fier găsite

în semibordeiul I, inele, ace, agrafe, nasturi etc., apărute în cimitir cât și monede descoperite atât în nivelele de locuire cât și în strat.

I. Ceramica

Cuprinde cele două categorii cunoscute, cea de uz comun, în mare majoritate nesmălțuită și ceramica de factură superioară smălțuită. Pentru ceramica smălțuită am considerat oportună împărțirea sa în două categorii, și anume ceramica de secol XIV, apărută în semibordeiele I, II și III și ceramica de secol XV, unde am inclus-o uneori ca pe o variantă, pe cea aparținând epocii lui Mircea cel Bătrîn. Ceramica uzuală a fost inclusă într-o singură categorie aparținând secolului al XIV-lea, la care s-a încercat încă o împărțire între cea aparținând secolului al XIV-lea plin, de cea de sfârșit al secolului XIV și începutul secolului XV, și aparținând epocii lui Mircea cel Bătrîn (biserica I).

1. *Ceramica smălțuită* (sec. XIV) și grafitată în majoritate, afară de oale, ceramica acestei categorii fiind fragmentată, nu permite reconstituirea cu precizie a unor forme în totalitate, întâlnindu-se tipurile obișnuite și anume: cupe, străchini, farfurii, oale, ulcioare și căni).

A. *Cupe*. S-au descoperit fragmente din mai multe exemplare:

a) Peretele înalt, ușor înclinat, exterior, profil general unghiular, buza ușor curbată spre interior și subțiată; lipsește fundul. Spre picior peretele se îngroașă puternic smălțuită în alb-verzui pe angobă și decorată pe ambele fețe „in sgraffito”, cu motive spiralice asociate cu linia dreaptă (lujeri stilizați) și dispuse pe verticală, motive ce se repetă de câteva ori pe corpul vasului³.

b) A doua cupă prezintă corpul rotunjit, buza subțiată cu un prag la interior și două

³ Diaconu P., Baraschi S., *Păcuiul lui Soare*, II, *Așezarea medievală*, Buc., 1977, pag. 78, fig. 52/11, 55/6, 68/11 și pl. XVII/7.

linii incizate, paralele sub marginea, la exterior smălțuită pe angobă în verde și brun-auriu pe fond alb (la exterior smalțul numai pe buză) și decorată „in sgraffito“ cu antrelacuri⁴.

c) Fragment cu corpul rotunjit, smălțuit complet în alb.

d) Fragment dintr-o cupă de dimensiuni mici, o parte din corp rotunjit, buza de asemenea și subțiată dinspre interior și smălțuită pe angobă cu alb și verde; pe buză „in sgraffito“ două cercuri concentrice.

e) Al cincilea exemplar are corp rotunjit, buza subțiată cu un prag la interior smălțuită pe angobă. (La exterior numai marginea) cu alb și pete de brun și verde; decorată „in sgraffito“, cu un motiv vegetal, frunză mărginită de spirale⁵.

f) Ultimul fragment de cupă prezintă buza dreaptă ușor subțiată și rotunjită; smălțuită pe angobă cu alb și galben-auriu, decorată „in sgraffito“ cu rețea de linii paralele oblice, având pe buză două cercuri concentrice, decorul repetându-se atât la interior cât și la exterior.

B. *Farfurii*. După profilul buzei se deosebesc patru forme:

a) marginea rotunjită și ușor îngroșată;

b) două fragmente cu buza cu bandă lată răsfrîntă ca prag la exterior (fig. 2/7);

c) cu o șențuire puternică, pronunțată la interior, imediat sub buză⁶;

d) buză curbată spre interior, rotunjită⁷.

⁴ *Ibidem*, fig. 49/10, 65/A/2; Diaconu P., „Săpăturile de la Păcuiul lui Soare“, în *Materiale*, VI, Buc., 1969, p. 662, fig. 10/7. Constantinescu N., *Coconi — un sat din Ūmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1972, pl. XLVIII/1 și LV/4.

⁵ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 64; Nicolescu C., Popa R., *La ceramique emaillee des XIII-é et XIV-é siècles*, în *Dacia N.S.*, IX, 1965, p. 347, fig. 8.

⁶ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pl. XIV/4.

⁷ *Ibidem*, fig. 65/D și pl. XIV/4, 8; Constantinescu N., *op. cit.*, fig. 61/8; Nicolescu C., Popa R., *op. cit.*, p. 346, fig. 7.

Toate exemplarele prezintă smalț pe angobă galben, verde și auriu, pe fond alb sau alb-verde-brun, decorate „in sgraffito“ cu antrelacuri⁸; cu benzi de linii întretăiate (hașuri) și cu puncte în ochiurile rețelei, marginea cu linii în val, mărginite de linii drepte, paralele⁹ sau cu motive în spirale.¹⁰

C. *Străchini*. Prezintă un profil înalt, pereții înălțați verticali sau ușor înclinați spre interior, profilul în unghi, cu smalț pe angobă, alb, verde, auriu, decorate cu pete de culoare sau „in sgraffito“, cu motive stelare din benzi de linii întretăiate¹¹. Se remarcă un fragment de strachină (de import) cu perețele înălțat vertical, cu o nervură pe jumătatea înălțimii la exterior și o nervură alveolară pe linia de îmbinare a marginii cu corpul străchinii, lucrată din pastă trandafirie, fină, peretele subțire, smalț brun-roșcat.

D. *Picioare de vase*. Neputînd fi încadrate cu precizie într-una dintre cele trei forme descrise mai sus din cauza stării fragmentare în care se prezintă, le vom trata global după decor și formă.

Formă

Toate prezintă piciorul inelar cilindric, înclinat spre exterior, ușor îngroșat și rotunjit la buză; uneori cu un profil mai complicat, format dintr-un umăr sau o nervură. Pasta roz-trandafirie, roșcată, este uneori arsă inegal. Toate smălțuite pe angobă și decorate „in sgraffito“.

Decor

S-au putut deosebi două categorii:

1. *Motive zoomorfe*: Pe un exemplar smălțuit monocrom în verde închis se distinge

⁸ Vezi nota 4.

⁹ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 10/3, 65/R/2, pl. XIII/3; Constantinescu N., *op. cit.*, fig. 60/5 și 61/5, 7; Diaconu P., *op. cit.*, p. 662, fig. 10/3.

¹⁰ Vezi nota 7.

¹¹ Constantinescu N., *op. cit.*, fig. 59 și pl. XXXIV/3; Nicolescu P., Popa R., *op. cit.*, p. 345, fig. 6 și 10/a.

corpul unei păsări cu penaj bogat și aripile deschise.¹²

2. Motive geometrice

— picior smălțuit în alb cu pete mici gălbui, cu o stea incizată în șase colțuri înscrisă în două cercuri concentrice. În colțuri și spațiile dintre ele — spirale. În centru, o mică rozetă.¹³

— picior fragmentar cu smălț alb și verde de bună calitate și decor radial.¹⁴

— picior fragmentar smălțuit cu verde-auriu și alb-verzui, decorat cu o rozetă în șase colțuri; fragment cu smălț gălbui-auriu și verde, prezintă o rozetă cruciformă, iar între aripile rozetei o rețea de linii paralele; rozetă cu șase aripi, smălțul distrus prin ardere, secundară; fragment smălțuit cu alb-auriu, verde, purtând în mijloc o rozetă cu patru aripi, înscrisă o alba, rotită față de axul ei, alcătuită din patru spirale.¹⁵

Se remarcă un fund din aceeași categorie cu smălț alb, și pete aurii și verzui, purtând o rozetă cu patru aripi, înscrisă într-un patrat, spațiile dintre aripi umplute cu hașuri de linii paralele.¹⁶

E. *Fragmente din pereți de străchini, farfurii și cupe.* Neputându-se înscrie într-o categorie anume, vom trata aceste fragmente ceramice ce prezintă un decor aparte.

Două fragmente cu smălț verde și auriu pe fond alb, prezintă un decor „in sgraffito”, cu motive vegetale și inele înobilate cu puncte și zone de linii drepte.¹⁷

¹² Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XXXIX, 9 și XLVI, 3; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 52/5 și 69/2.

¹³ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 70/1, 4, 72/15 și 74/2.

¹⁴ *Ibidem*, fig. 61/2 și 62; Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XLIII.

¹⁵ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XL; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 58, 59; Nicolescu C., Popa R., *op. cit.*, fig. 9/a/b și 10/b.

¹⁶ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XL, 2.

¹⁷ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 78 și fig. 64; Nicolescu C., Popa R., *op. cit.*, pag. 347, fig. 8/b; Diaconu P., *Krepost X—XV*,

Fragmente cu smălț alb-verde și brun, decor cu motive radiale (fig. 4/3)¹⁸. Un alt fragment prezintă un smălț alb și verde, decorat în exteriorul a trei cercuri concentrice ce mărginește fondul cu motive în ghirlande.¹⁹

Pe un fragment smălțuit în verzui-cafeniu se înscrie un decor din benzi de spirale înălțuite și bobite hașurate mărginite pe o parte de un fascicol de linii radiale.

Un ultim fragment, smălțuit numai la exterior, ce poate proveni și de la un capac, poartă un decor pe smălțul alb cu pete verzui, format dintr-un inel umplut cu o rețea din linii întretăiate în interiorul căruia se găsesc motive în formă de seceră, înobilate cu puncte.²⁰

F. *Oale, ulcioare, căni.* Spre deosebire de celelalte categorii de vase prezentate, aceste tipuri de vase sînt găsite în proporție sensibil scăzută și, afară de un singur exemplar, nu prezintă decor, „in sgraffito”, ci numai smălț.

Un decor „in sgraffito”, format din cîte două sau trei linii înclinate și umplute cu puncte, îl prezintă un fragment de ulcior din zona gît-umăr prevăzut cu un brîu în relief și smălțuit în alb, verde și auriu.²¹

Fragment din corp, cu pornirea torții, smălțuit în benzi orizontale și verticale, alb-verde și brun²² și linii incizate vertical.²³

Se mai întilnește pe un fragment de ulcior smălțuit cu verde-oliv, un decor format din cerculețe de humă albă²⁴, iar pe o toartă ce

vv. v. Păcuiul lui Soare, în *Dacia*, N.S., V, 1961, fig. 11/5; Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XLV/7.

¹⁸ Vezi nota 14.

¹⁹ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 65/D-3.

²⁰ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XLV/2; Nicolescu C. și Popa R., *op. cit.*, fig. 5/d.

²¹ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 98—101, fig. 81/1-3, 4, 82/1, 4, 83/8-9 și pl. VII/11.

²² *Ibidem*, fig. 80/1, 81/3, 83/9, 13.

²³ *Ibidem*, fig. 82/6, 83/1, 4, 18, 20.

²⁴ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 96, fig. 77/2, 3, 5, 6, 80/2, 8. Nicolescu C., Popa R., *op. cit.*, fig. 1/a; Constantinescu N., *op. cit.*, p. 140, pl. XLVIII/13.

a aparținut unui vas mare în bandă lată peste smalțul gros, verde-oliv, aplicată pe te verzi mai închise, tot din smalț.

2) *Ceramica smălțuită de secol XV*. Aparține nivelului corespunzător funcționării bisericii I (epoca lui Mircea cel Bătrîn), cît și a perioadei pînă la apariția bisericii II, în ultima parte a secolului XV, departajare cronologică efectuată și pe baza monedelor apărute în nivelele respective.

a) O primă categorie este caracteristică orizontului cultural aparținînd epocii lui Mircea cel Bătrîn, reprezentat prin două fragmente de străchini cu picior inelar, unul dintre ele smălțuit la interior în galben-auriu monocrom, la exterior purtînd un slem fin roz-gălbui, celălalt smălțuit în alb-gălbui, verde și auriu, lucrat în tehnica „în sgraffito” cu un decor vegetal stilizat umplut cu segmente de linii drepte. Alte două fragmente provin, unul din apropierea marginii unei străchini, lucrat în aceeași tehnică și decor cu primul menționat²⁵; al doilea — un fragment de cupă smălțuită, cu verde pe ambele fețe, decorată „în sgraffito”, la exterior în linii în val, între linii și benzi formate din cerculețe.

b) A doua categorie cuprinde ceramică smălțuită de secol XV, și anume:

— *Farfurii*. O margine de farfurie, cu buza îngroșată spre interior și crestată și trei funduri de farfurii cu picior inelar prevăzute cu orificii pentru agățat, smălțuite cu alb, alb-verzui, auriu, brun și verde, lucrate „în sgraffito” cu motive vegetale stilizate și cîmpuri de solzi.

— *Străchini*. Smălțuite fără excepție în verde simplu dintre care iese în evidență un fragment cu buza înclinată spre interior, rotunjită, purtînd la exterior un briu (colac) simplu la limita dintre margine și corpul străchinii.

3. *Ceramica nesmălțuită de secol. XIV*

Tipurile cuprinse în olăria nesmălțuită sînt cele obișnuite, predominînd borcanul, oala

cu toartă, ulciorul, cahla și mai puțin cana, strachina, capacul, vasele mici și opaițul. Datorită faptului că în nivelele posterioare secolului XIV ceramica nesmălțuită este sporadică, o prezentăm global; diferențierile cronologice necesare le-am făcut, pe cît a fost posibil, în text.

A. *Borcanul*. Exemplarele, cu excepția unuia singur, sînt fragmentare. Vasele prezintă fundul plat, umărul puternic arcuit, buza răsfrîntă spre exterior de tipul „cu streășină”, mai mult sau mai puțin pronunțată. Decorul este același și constă dintr-o bandă de linii orizontale, paralele și incizate, dispuse pe umăr.

Au fost identificate trei tipuri de buză, fiecare cu variante, apărute în majoritate semiordinul 1, apoi în nivelele de cultură de secol. XIV, iar trei exemplare aparțin momentului datat cu două monede de la Mircea cel Bătrîn (biserica I). Diferența dintre ele este dată de gradul de pronunțare și înclinare al streășinii, de înălțimea și profilul gulerului, cît și de aspectul general al borcanelor. Analogii se găsesc la Păcuiul lui Soare²⁶, Coconi²⁷, Dulceanca²⁸, Străulești-Măico-nești²⁹, Tinganu³⁰ și Cetățeni.³¹

B. *Oale cu toartă*. Se prezintă sub forme necunoscute și anume cu buza înaltă și cu

²⁶ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 50—51, pl. I/8—10.

²⁷ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 109—110, pl. 15—16.

²⁸ Dolinescu-Ferche S., *Așezări din secolele III—IV e.n. în sud-estul Munteniei. Cercetările de la Dulceanca*, Buc., 1974, p. 104, fig. 112.

²⁹ Panait I. Panait, Șantierul arheologic Băneasa-Străulești, *Așezarea medievală, în Cercetările arheologice București*, II, Buc., 1965, pag. 214, fig. 114/1, 3.

³⁰ *Idem*, *Complexul medieval Tinganu, Așezarea medievală, în Cercetări arheologice în București*, II, Buc., 1965, p. 243, și fig. 4/1—2.

³¹ Dinu V. Rosetti, Șantierul arheologic Cetățeni, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 76, fig. 3/4, 8, 24—26. (cu mențiunea că majoritatea sînt considerate ca aparținînd celei de a doua jumătăți a sec. XIV).

²⁵ Conform materialului descoperit.

buza joasă. S-au păstrat numai sub formă fragmentară, așa că profilul general se poate aproxima numai. Un singur exemplar este întregibil pînă în zona gîtului.

a) *oale cu buza înaltă* subțiată, teșită spre interior sau rotunjită, decorate cu benzi de linii incizate și paralele, dispuse pe bază și git³²;

b) *oale cu buza scundă*, rotunjită, groasă, evazată, simplă sau cu mic prag la exterior; cu buza ușor albiată cu un mic prag la interior (un exemplar îl prezintă și la exterior. Ambele variante prezintă și exemplare smălțuite cu verde-oliv gros. Decorul în benzi sau registre de linii paralele incizate pe umărul vaselor.³³

Toartele oalelor pornesc din buză, ușor supraînălțate sau de la același nivel cu marginea în bandă lată, uneori smălțuite în verde oliv pe partea superioară împreună cu buza, fundurile drepte uneori ușor profilate.

C. *Căni*³⁴. Procentual cantitativ, cănile sînt mult inferioare primelor două categorii de vase anunțate mai sus, fiind descoperite numai cîteva fragmente de margini cu gura trilobată (ciocul de scurgere mai mult sau

mai puțin profilat, cu sau fără un mic prag imediat sub buză). Torțile în bandă lată, prezintă uneori un slem fin, iar fundurile mai mult sau mai puțin profilate.

D. *Ulcioare*. Găsite în stare fragmentară, nu s-a putut reconstitui nici un exemplar. După nivelul în care au fost descoperite le-am împărțit în ulcioare aparținînd secolului XIV și în ulcioare de la sfîrșitul secolului XIV—începutul secolului XV.

D1. *Ulcioare de secol. XIV.*

De dimensiuni mari și mijlocii prezintă corpul sferoidal sau alungit, gîtul înălțat mediu, cu sau fără nervură la trecerea dintre corp și git, fundul profilat. Buzele ușor evazate și teșite interior³⁵; drepte, îngroșate, smălțuite în cafeniu deschis; înclinată ușor spre interior, cu o nervură ascuțită la limita dintre margine și git, nesmălțuite, decorate cu benzi de linii înclinate, întrerupte, trase cu pieptenele³⁶; cu buza îngroșată, teșită și curbată spre interior, smălțuită în verde, oliv deschis, iar decorul în linii de humă albă, trase perpendicular pe corpul vaselor sau în val,³⁷ (gîtul imens înăuntru); ulcior cu cioc de scurgere, buza subțiată, teșită la exterior, și înclinată spre interior³⁸.

Decorul întîlnit pe corpul ulcioarelor constă în benzi de linii paralele incizate, dispuse pe umăr; linie simplă incizată; registre formate din două linii incizate, paralele între ele, dispuse împunsături oblice executate cu pieptenele cu șase dinți³⁹ (fig. 8/6); decor format din benzi de trei linii în val, înca-

³² Constantinescu N., *op. cit.*, p. 111—112, pl. XXV/6, 10; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pag. 51—53 și pl. III/3, 5; Elena Busuioc și Dumitru Vilceanu, *Ceramica din așezarea medievală de la Basarabi-Calafat*, în S.C.I.V.A., 4, 1976, pag. 497, fig. 1/2, 4; Constantinescu N., *Cetatea de pămînt din sec. al XIV-lea de la Frumoasa (r. Zimnicea)* în S.C.I.V., 4, 1965, p. 738—739, fig. 4; Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 214, fig. 114/7.

³³ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 112, pl. XII/4, 7, XXIII/5, XXIV/3, XXV/1, 4, 6, 8, 10—11, XXVI/8, XXVII/9, XXVIII/1, XXIX/2, 4, 6, 9 și XXXV/5; *idem*, *Cercetările arheologice de la Cozia*, în *Mitropolia Olteniei*, ani XVII nr. 78, Craiova, 1965, p. 595, fig. 6; Busuioc E., Vilceanu D., *op. cit.*, p. 118, fig. 1/6 și Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.* p. 53—54, pl. IX IV/1, 3, 5.

³⁴ Constantinescu N., *op. cit.*, pag. 118, pl. XXXV/3, XXXV/3, 6, 8; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 63, fig. 44/1, 3; Busuioc E., Vilceanu D., *op. cit.*, p. 502—504, fig. 4/1, 3.

³⁵ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 60, fig. 40/3 și pl. VI/5, 10.

³⁶ *Ibidem*, pl. VI/12; Constantinescu N., *op. cit.*, p. 113, pl. XXX/1.

³⁷ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 61, pl. VII/1, 10.

³⁸ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 113, pl. XXX/5, 7; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pl. VII/2.

³⁹ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 64, fig. 46/1—2, 4, 6, 8—9; Constantinescu N., *op. cit.*, p. 117, fig. 54 și pl. XXXII/6, XXXIII/14, 15, 2.

drate de o linie deasupra, respectiv două dedesubt.⁴⁰

Reține atenția un exemplar cu buza ușor curbată spre interior, marginea tăiată orizontal, cu o răsfringere spre interior, limita dintre buze și gît marcată printr-un inel reliefat.⁴¹ Decorul este alcătuit pe buză și gît din rozete ștampilate și smălțuite în întregime la exterior în cafeniu-gălbui, iar la interior prezintă un slem roșu-închis.

D2. *Ulcioare din nivelul Mircea cel Bătrîn.*

Ulcioarele acestui nivel, fragmentare, prezintă corpul sferoidal sau alungit, gîtul lung, toartă cu bandă lată, de tip comun. S-au descoperit trei fragmente de buză, unul din pastă gălbuie, profilul drept, îngroșată și teșită la interior, cu o nervură pronunțată la înclinarea cu gîtul și decorată cu o incizie adincă⁴²; marginea tăiată drept și îngroșată și ușor curbată spre exterior, decorată cu incizii fine, dispuse paralel, sub buză, și smălțuit în verde-oliv⁴³; buză teșită la interior și ușor evazată din pastă fină-gălbuie, peretele gros și finisată cu slem gălbui, nedecorată.⁴⁴

Decorul de pe pereții ulcioarelor din această categorie constă în benzi de linii paralele incizate, dispuse pe umăr cu sau fără briu, crestat la buza gîtului, lustruite; cu val triplu între linii paralele pe corp⁴⁵, sau cu val simplu⁴⁶, cu pastă din humă⁴⁷; cu linii

⁴⁰ Diaconu P. Baraschi S., *op. cit.*, p. 97, pl. VII/11;

⁴² Constantinescu N., *op. cit.*, p. 112, pl. XXX/3; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pl. VI/8, VII/2.

⁴³ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pl. VII/7.

⁴⁴ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XXXII/4—6.

⁴⁵ Vezi nota 40.

⁴⁶ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XXXIII/16, 18; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 37/1, 2, 4, 14.

⁴⁷ Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XXX/14; Busuioc E., Vilceanu D., *op. cit.*, fig. 7/7, 15; Diaconescu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 42/7.

din humă în spic dispuse pe torți⁴⁸ sau linii cu franjuri realizate tot din humă.⁴⁹

Un decor deosebit se întâlnește pe umărul unui ulcior, constînd din două registre de împunsături înclinate diferit și executate cu pieptenele cu nouă dinți, între care este plasată o bandă orizontală din linii paralele, incizate subțiri și dese.

E. *Străchini*

Formele sînt imitații după exemplarele de lux, smălțuite. Străchinile descoperite sînt reprezentate prin trei funduri cu picior inelar și o parte din corp la care se păstrează și marginea.

Primul fragment se prezintă scurt, gros, vertical, tăiat drept; al doilea, tot scurt, dar ușor evazat și rotunjit; ultimul picior este mai înalt și îngroșat ușor la partea inferioară, formînd un inel. Ultimele două exemplare au apărut în bordeiul de secol. XIV.

Fragmentul din corpul străchinii prezintă marginea aproape dreaptă, buza rotunjită și acoperită de un smalț cafeniu deschis, imitînd și prin profil exemplarele de calitate smălțuite.⁵⁰

F. *Vas de tip castron.* Un singur fragment ce prezintă buza lătită și teșită spre interior, formînd o muchie, umerii bolțiți și corpul tronconic, din pastă cărămizie arsă incomplet, cu mică. Decorul se află pe buză și este format dintr-o bandă din patru linii în val, incizate, completă spre interior dintr-o linie de bastonașe. Acest dacor este asemănător unor exemplare de secol XI apărute la Păcuiul lui Soare.⁵¹

⁴⁸ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 40/2, 42/2.

⁴⁹ Ibidem, fig. 39/9 și Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XXXIII/3, 4.

⁵⁰ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, pl. XV/7; Constantinescu N., *op. cit.*, pl. XLII/1.

⁵¹ Diaconu P., Vilceanu D., *Păcuiul lui Soare, Cetatea bizantină*, I, Buc., 1972, p. 78, fig. 28/4—6, 8, 9. 15 și fig. 29/7—10, 13, 16—17.

G. *Capace*. Din punct de vedere al formei au fost delimitate două tipuri:

1. Cu corpul tronconic, ușor bombat, gol la interior, cu toartă, sprijinit la bază pe o ramă circulară cu marginea ridicată ușor răsfrântă sau dreaptă, crestată sau simplă⁵². Decorul e prezentat prin inele în relief; un exemplar prezintă un decor pe ramă, compus dintr-un inel de linii incizate, realizate cu pieptenele cu șase dinți, deasupra; benzi de împunsături radiale asemănătoare cu motivele după ulcioare, iar din loc în loc pete de smalț cafeniu.⁵³

2. Cu rama neînălțată, cu două variante:

a) pastă gălbuie, fină, cu mică, buza rotunjită, marginea îngustă, corpul conic bombat, peretele subțire, nedecorat⁵⁴;

b) pastă cărămizie, arsă inegal, acoperit cu un slem roșu, subțire, marginea dreaptă, ușor profilată, rama groasă decorată cu benzi de cercuri concentrice și împunsături.⁵⁵

H. *Opaițe*. Un singur exemplar de forma unui castronaș, fragmentar, apărut în semibordeiul I, scund, cu fundul plat, peretele drept și înclinat, prevăzut cu o toartă, ovală în secțiune.⁵⁶

I. *Vase mari*. Trei fragmente din corpul unor vase mari, toate descoperite în semibordeiul de secol XIV, dintre care unul din pastă cărămizie, cu mică, gros de un centimetru, purtând la interior, întipărite, urmele adâncite și amprente digitale ale meșteru-

⁵² Baraschi S., *Despre capacele de lut de la Păcuțul lui Soare*, în S.C.I.V., 4, 1972, pl. I/1, 4, pl. 2, pl. 3/2, 6—7; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 55, pl. VIII/1, 3, 6, 11—12 și fig. 39/1, 4—5, 7, 9, 11; Constantinescu N., *op. cit.*, p. 123, și pl. XXXVII/1—5; Busuioc E., Vilceanu D., *op. cit.*, fig. 3/5.

⁵³ Vezi decorul ulcioarelor și notele 36, 39—40, 45.

⁵⁴ Baraschi S., *op. cit.*, pl. 3/1.

⁵⁵ *Ibidem*, pl. 3/3—4.

⁵⁶ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 66—67, pl. IX/1 și fig. 45/1; Busuioc E., Vilceanu D., *op. cit.*, p. 504, fig. 4/6; Diaconu P., Baraschi S., *Tipuri de opaițe de la Păcuțul lui Soare*, în *Pontica*, VII, 1974.

lui. Celelalte două cu grosimea situată între 1—1,05 cm sînt executate dintr-o pastă dură cu concrețiuni calcaroase și nisip de culoare roz-gălbuie,⁵⁷ cu un slem din aceeași pastă la interior, iar la exterior cu un slem alb-gălbui, gros. Prin pastă și slem se deosebesc fundamental de restul materialului ceramic descoperit.

J. *Vase mici*. Din fragmentele găsite, le prezentăm pe cele mai caracteristice:

— fragment de ceșcuță cu corpul bitronconic și nervură imediat sub gît⁵⁸;

— două fragmente de pahar, unul cu fundul plat peretele ușor înclinat și al doilea cu gîtul înalt și perimetrul marginii cvadrilobat avînd la bază o șanțuire și o nervură;⁵⁹

— oală de mici dimensiuni (ulcică), corpul bombat, ușor înălțat, fundul profilat tronconic.⁶⁰

K. *Cahle*

1. *Cahle-borcan*.

Prezintă două variante, după forma perimetrului gurii și anume: cahle cu perimetrul marginii patrat și cahle cu perimetrul rotund.

a) *Cahle cu perimetrul marginii patrat*.⁶¹ Din pastă cărămizie, cu mică, apar exclusiv în bordeiul I; peretele ușor curbat, marginea dreaptă sau teșită la interior și lătită spre înăuntru sau spre afară. Pe un fragment la interior se pot deosebi urmele degetelor olarului, dispuse perpendicular pe peretele vasului.

b) *Cahle cu perimetrul marginii rotunde*. Și această variantă prezintă la rîndul ei o împărțire în subvariante, după formă și dispunerea buzei, și anume:

⁵⁷ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 121—122.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 120, pl. XXXVI/1;

⁵⁹ *Ibidem*, p. 120, pl. XXXVI/4.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 119, pl. XXXV/5.

⁶¹ Rosemarie Franz, *Der Kachelofen*, Graz, 1969, p. 24, pl. 29—31, Cahle cu fundul rotund și marginea patrată se întîlnesc în Austria și Elveția de la sfîrșitul sec. XIII și în Germania din sec. XIV.

— cahle cu marginea puternic evazată (caracteristică generală a acestei variante), buza îngroșată și rotunjită, de aceeași grosime și rotunjită și în sfârșit, îngroșată și tăiată drept. Trecerea între margine și gît se face în unghi marcată uneori și printr-o linie incizată, sau în linie curbă. S-au descoperit două exemplare întregibile, primul cu corpul mult alungit, fundul drept, umerii plasați în pătrimea superioară a înălțimii cahlelei, buza îngroșată, rotunjită și puternic evazată, urmărind în general forma paharului înalt; al doilea exemplar, mai scund și prezentînd un aspect de borcan ceva mai suplu, puternic înnegrit de fum. Precizăm că ambele cahle au apărut în semibordeiul 1 de secol XIV.

— cahle bitronconice cu buza dreaptă de secțiune triunghiulară, aparținînd perioadei posterioare bordeiului; un fragment prezintă sub buză benzi de caneluri orizontale sau buza evazată și lățită la exterior, la un al doilea fragment.

— cahlă-oală cu buza înălțată, teșită, lățită la exterior, profilul în S prelung, decorată pe toată înălțimea cu o bandă de caneluri și aparținînd cronologic semibordeiului 1 de secol XIV.

— cahlă-oală cu buza înălțată, tăiată oblic și lățită în interior (secțiune triunghiulară), profilul marginii în S prelung.

— cahlă tronconică scundă, cu înălțimea de 6 cm, marginea puternic evazată în unghi. Pe corp se află o bandă de linii incizate, proporțiile fiind asemănătoare cu ale unor exemplare din reședința Bogdăneștilor de la Cuhea—Maramureș.⁶²

2. Cahle-disc.

Din această formă se păstrează numai două fragmente:

— cu marginea înaltă de 2 cm, înclinată, ușor evazată, buza dreaptă, cu brîuri con-

centrice alveolate și cu nervuri șanțuiri și linii incizate, concentrice.

— cu marginea înclinată, înaltă de 1,5 cm, dreaptă, nedecorată.

S-au descoperit în dărîmătura bordeiului de secol. XIV, cîteva fragmente de chirpici dintre care unul din pastă amestecată cu pleavă și nisip, purtînd pe o față amprența unei cahle de tipul „b⁴” și care provine de la lipitura dintre cahle.⁶³

Remarcăm că majoritatea cahlelor provin din tipuri de vase larg folosite în epocă, neexistînd încă o formă bine definită și în același timp exemplarele poartă pe ele urme din lipitura de lut, unele dintre ele fiind înnegrite de fum.

În afara ceramicii prezentate descoperită cu prilejul cercetărilor sistematice din 1978, prezentăm în continuare cîteva fragmente de vase descoperite întîmplător sau cu poziție stratigrafică nesigură din interiorul monumentelor.

a) Ceramica smălțuită

Farfurii

— fragment cu picior inelar prevăzut cu două orificii de prindere, marginea puternic evazată, smălțuită pe angobă în cafeniu, galben-verzui și galben-auriu și decorată „in sgraffito” cu patru benzi de cercuri concentrice dispuse la diferite nivele pe corpul străchînii⁶⁴.

— fragment cu muchia marginii lobată, decorată pe angobă cu smalț alb, alb-gălbui și pete de smalț verde cu motive „in sgraffito”, constînd din cercuri concentrice și linie simplă în val pe buză⁶⁵.

— ultimul fragment este asemănător ca formă cu primul descris și smălțuit pe angobă cu alb, cafeniu și pete de verde des-

⁶³ *Ibidem*, p. 672 și fig. 1/a.

⁶⁴ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 134, și fig. 61/3; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, fig. 66/2.

⁶⁵ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 138, fig. 161/6.

⁶² Popa R., *O sobă de cahle-oală din sec. XIV, la Cuhea-Maramureș*, în *S.C.I.V.*, 4, 1973, p. 674, fig. 1/b, f-h.

chis spre buză și decorat „in sgraffito“ cu registre de cercuri concentrice și linie în val simplu în apropierea marginii (fig. 12/3).

Ulcioare

— fragment din toarta unui ulcior ce păstrează și o mică parte din perete, smălțuit cu alb și verde și care prezintă o mică proeminență smălțuită și ea, înconjurată de un fascicol de linii „in sgraffito“, formînd un decor zoomorf foarte stilizat⁶⁶.

Ceramica smălțuită descrisă se poate încadra în secolul XIV, poate și la începutul secolului următor.

b) Ceramica nesmălțuită

Am încercat să descriem vasele aparținînd secolelor XIV—XV, încadrarea cronologică fiind făcută numai după formă și decor.

Borcane. Sînt reprezentate prin două margini cu buza caracteristică în formă de streășină, întîlnite și în secolul XV.

Oale. Sînt formele cele mai des întîlnite și anume:

— două oale cu marginea înălțată de aceeași grosime, tăiată drept, umărul pronunțat și toarta în bandă lată, ovală sau dreptunghiulară în secțiune, una decorată cu o nervură în relief la jumătatea înălțimii marginii și cealaltă cu caneluri largi nu prea adînci⁶⁷.

— fragment dintr-o oală de mari dimensiuni cu marginea înaltă, baza triunghiulară în secțiune și teșită la interior, decorată cu două benzi de caneluri între buză și gît și pe umărul vasului⁶⁸.

Capac — fragmentar cu corpul conic, ușor bombat, toarta de secțiune ovală, înălțată, sprijinit la bază pe o ramă cu margi-

nea înaltă, rotunjită și ondulată prin alveolare⁶⁹.

II. Piroane de fier

Sînt cuprinse numai cele ce au aparținut semibordeiului 1 de secol XIV, folosite la încheierea loazbelor de lemn sau a parilor prezenți în structura pereților și a acoperișului locuinței și cuprinzînd două tipuri:

— piroane cu „floare“, prezintă lungimea de 16 cm secțiunea pătrată, cu latura de 1 cm și floarea dezvoltată pe o singură direcție cu lungimea de 3 cm, din care s-au descoperit 10 exemplare (fig. 13/1); piroane de aceeași formă cu lungimea numai de 10 cm⁷⁰.

— piroane „cu cioc“ (3 bucăți) de secțiune dreptunghiulară (0,5×0,3 cm) și ciocul cu lungimea de 3 cm⁷¹.

III. Obiecte de podoabă

1. **Inele.** Sînt cuprinse cele două tipuri obișnuite și anume inelele sigilare (cu pecete), inelele simple, cît și verighetetele. Prezentăm mai jos catalogul descoperirilor mai ales prin faptul că unele sînt de o certă valoare istorică și artistică:

— inel sigilar din argint aurit, turnat, veriga semiovală, masivă, neornamentată, ușor lățită către pecete cu care face corp comun. Montura este decorată pe laturi cu o bandă de linii dese incizate. Sigiliul turnat împreună cu veriga este de formă ovală, purtînd un chenar incizat pe margini și o inscripție în slavă, marginală „Kostek pitar“. În cîmpul central prezintă un semn heraldic. Este contemporan cu biserica 1,

⁶⁶ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 100 și fig. 84/3—4.

⁶⁷ Cantacuzino Gh. I., Cetatea Poienari, în *S.C.I.V.*, II, 1971, p. 282, fig. 12/13—14, 24.

⁶⁸ *Ibidem*, fig. 12/22—23; Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 214 și fig. 114/9.

⁶⁹ Constantinescu N., *op. cit.*, p. 125 și pl. XXXVII/5.

⁷⁰ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 47, fig. 31/3, 6.

⁷¹ *Ibidem*, p. 47, fig. 31/1—2.

apărut la mormîntul 24, datîndu-se la sfîrșitul secolului XIV și începutul sec. XV⁷².

— inel sigilar din argint, turnat, veriga subțire, trapezoidală și lățită spre montură cu care face corp comun, nedecorată. Sigiliul turnat împreună cu veriga, lățit de formă octogonală cu un chenar format din două linii incizate, în interiorul căreia se află inscripția în slavă, dispusă pe două rînduri „D.P.“, și „Vel st.“. Sub inscripție se găsește gravat un leu, prezentînd la picioarele din spate soarele, iar la cele din față luna.⁷³ A apărut la mormîntul 11 și se datează în a doua jumătate a sec. XVI.

— inel din argint turnat, veriga semiovală, subțire la capătul opus monturii și mult lățită, în trei fețe lîngă șaton, decorată cu motive geometrice și vegetale stilizate. Scaunul monturii înalt din foiță de argint lipită de formă octogonală și împodobit pe margini cu trei registre, două formate din linii dispuse perpendicular și gravate, cel din mijloc mai lat cu motive florale stilizate care se repetă. Montura poartă în cîmpul central o piatră rotundă, iar pe margini inscripția „Pătrașco stolnico“ scrisă normal. A apărut în mormîntul 9, stratigrafic puțindu-se data la sfîrșitul sec. XVI și începutul sec. XVII.

— inel din bronz turnat, veriga subțire, rotundă și îngroșată spre montură, unde prezintă două motive decorative simetrice din cîte două volute. Montura lățită, semiovală în secțiune, de forma unui disc, este lipită pe verigă. Pe montură se distinge un model decorativ incizat. Descoperit în mor-

mîntul 27 se poate data între sfîrșitul sec. XIV și mijlocul sec. XV.⁷⁴

— inel, sigilar din bronz argintat și turnat, veriga masivă, triunghiulară, cu o nervură pe mijloc la exterior, ușor lățită spre montură și decorată cu motive florale incizate. Montura turnată împreună cu veriga se prezintă lățită și alungită de formă ovală, cu capetele ascuțite, decorată cu motive florale din romburi. Găsită la mormîntul 50, se datează pe baze stratigrafice în sec. XV.

— inel din alamă, turnat împreună cu veriga care se prezintă masivă, semiovală în secțiune cu o șanțuire în interior îngroșată și foarte ușor lățită pe o anumită porțiune, formînd montura. Veriga este ornamentată în întregime cu motive vegetale dispuse oblic. Montura de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite, prezintă scaunul ornamentat cu un registru format din linii scurte, gravate și dispuse perpendicular pe acesta. Pe montură două chenare, dintre care cel interior de forma unui scut poartă un motiv floral incizat⁷⁵. Aparține mormîntului 52 și se datează în sec. XV, fiind contemporan totodată cu cel găsit în mormîntul 50.

— inel din argint turnat, cu veriga semiovală, ușor lățită, nedecorată, formînd prin îngroșare la partea superioară montura, pe suprafața căreia se disting incizate un „L“

⁷⁴ Bărcăcilă Al., *Monede, podoabe de metal și fragmente ceramice de la termele Drubelei și din cimitirul medieval suprapus*, în *Materiale*, V, 1959, p. 779, fig. 2/144 Panait I. Panait, *Începutul orașului București în lumina cercetărilor arheologice*, în București. — *Materiale de istorie și muzeografie*, Buc., 5, 1967, p. 16, fig. 2; Constantinescu N. și Marinescu Al., *În problema satelor de pe Vedea și Teleorman. Descoperirile arheologice de la Gurueni și Orbeasca de Jos (r. Alexandria)*, în *Revista muzeelor*, I, 1966, p. 72, fig. 2/5; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 122 și fig. 96/13.

⁷⁵ Vezi nota 72 (cu mențiunea că acest inel este mai tîrziu decît cel menționat la nota 72).

⁷² Drăghiceanu V., *Săpăturile din Buda, Lapoș și Tisău-Buzău în Buletinul monumentelor istorice*, fasc. 70, oct.-dec., 1931, p. 175 și fig. 36; Neamțu E., *Obiecte de podoabă din tezaurul medieval de la Cotul Morii, Popricani (Iași)* în *Arh. Mold.*, I, p. 287, fig. 1/7 și 3/6; Cantacuzino Gh. I., *op. cit.*, p. 284 și fig. 11/2 a-b.

⁷³ Popescu M. M., *Podoabe medievale în Țările Române*, Buc. 1970, p. 63—64, cat. 115, 122, 125—126; Drăghiceanu V., *op. cit.*, p. 167, 172, și fig. 26.

latin și o cruce dublă.⁷⁶ Descoperit în mormîntul 45 și datat la sfîrșitul sec. XIV sau începutul celui următor.

— inel din argint turnat, veriga subțire, rotundă în secțiune, nedecorată, face corp comun cu montura. De formă aproape rotundă, subțire nedecorată. Descoperit în mormîntul 31 și datat în secolele XV—XVI⁷⁷.

— inel din argint turnat, cu veriga de secțiune semicirculară și lățită spre montură. Veriga decorată spre șaton pe ambele laturi, cu motive florale gravate și imitînd floarea de caprifoi. Montura lipită de verigă, prezintă un scaun înalt, decorat cu semicercuri duble, ce se repetă pe cele opt fețe care îl compun. Banda metalică a monturii decorată la rîndul ei, cu semicercuri gravate. Satonul ține prin îndoirea bordurii o piatră mare, de culoare vișinie, tăiată (fațetată) hexagonal. Inelul a apărut în mormîntul 17 și se datează în a doua jumătate a sec. XVI.⁷⁸

Verighetă (fig. 14/10) din aur, turnată și lipită de formă circulară, decorată la interior cu linii dese, gravate și dispuse transversal pe corp. Descoperită la mormîntul 33 și încadrată cronologic în sec. XV⁷⁹.

2. Nasturi

Majoritatea nasturilor sînt confecționați din argint sau argint aurit, ștanțați, de tipul „cu urechiușă” prinsă prin sudare, de formă globulară, turtită la polul opus urechii și formați din două emisfere sudate între ele. Au apărut în mormintele 24, 37, 40, și 45 și se pot data între sfîrșitul secolului XIV și sfîrșitul sec. XVI⁸⁰

⁷⁶ Neamțu E., *op. cit.*, p. 287—288, fig. 1/8; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 122 și fig. 96/5, 8.

⁷⁷ Neamțu E., *op. cit.*, p. 278—288, fig. 3/7.

⁷⁸ Popescu M. M., *op. cit.*, p. 63, cat. 117, 118 și fig. 59; Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 121—122 și fig. 95/14, 20, 21, 26.

⁷⁹ Bărcilă Al., *op. cit.*, p. 781 și fig. 4/2 a-d; Popescu M. M., *op. cit.*, 32—33, cat. 182 și fig. 91; Diaconu P., Baraschi., *op. cit.*, p. 121 și fig. 95/17, 19.

⁸⁰ Popescu M. M., *op. cit.*, p. 65—66, cat. 137, 140 și fig. 68.

La mormîntul 53 au apărut două tipuri de nasturi deosebiți de ceilalți și anume: nasture din argint aurit, ștanțat, cu urechiușă, de formă hemisferică, pe partea opusă urechii, avînd dispuse circular pe margini șase mici proeminențe circulare, ajurate, iar în cîmpul central încă una⁸¹; doi nasturi din argint cu urechiușă, avînd forma unei pălării, goală la interior. Se datează în secolul XV⁸².

3. Ace de păr

În cantitate mare apar acele de păr simple, cu gămălie din bronz. De remarcat un ac de păr cu rozetă, apărut în mormîntul 12, datat cu o monedă de la Mihail I. (1418—1420). Se păstrează numai rozeta de formă circulară din argint aurit, turnată și filigranată (tija era lipită de rozetă, se mai vede urma), imitînd forma unei flori cu opt petale⁸².

IV. Monede⁸³

Aparțin secolelor XIV—XVII și sînt descoperite atît în morminte cît și în strat. (Mai ales în zona locuinței B 1 și a bisericii din epoca lui Mircea cel Bătrîn).

a) *Monede apărute la morminte* — mone-de de argint

— monedă de argint, ducat de tip comun, emis de Mircea cel Bătrîn, între 1386—1396 și apărut la mormîntul 21.

— monedă de argint, ducat de tip comun, emis de Mihail I (1418—1420) descoperit la mormîntul 12.

— monedă de argint, quating, emis de Sigismund I (1430—1437), apărută în mormîntul 7.

⁸¹ Diaconu P., Baraschi S., *op. cit.*, p. 121 și fig. 95/5.

⁸² Popescu M. M., *op. cit.*, p. 21, cat. 47 și 49, fig. 28.

— monedă din argint, quarting, emis de Sigismund I (1430—1437), apărută în mormintele 32—33.

— monedă de argint emisă de Matei Corvin (1459), descoperită în mormântul 1.

— monedă de argint, emisă de Maximilian II (1575—1577), apărută în altarul bisericilor II—III, în mormântul 13 reînhamat.

b) Monede apărute în strat

— monedă străină din argint, bine păstrată, apărută în nivelul locuinței B 1 și neidentificată pînă în prezent.

— monedă de argint, ducat de tip comun, emis de Mircea cel Bătrîn (1386—1418), apărută în naosul bisericilor II—III și în nivelarea de nisip efectuată după dispariția bisericii I.

— monedă de argint, ducat de tip comun, emis de Mircea cel Bătrîn (1386—1418), cu aceleași condiții de descoperire ca și cea de mai sus.

— monedă maghiară, apărută în naosul bisericilor II—III, în patul de lut ce constituia suportul pentru pardoseala de cărămidă a bisericii I și datată deocamdată în secolele XIV—XV.

— monedă de argint maghiară de tip „Patrona Hungarie“, datată 1563 și apărută în naosul bisericilor II—III în secțiunea 1966—1968 (fig. 16/11).

— monedă de argint, emisă de Rudolf II (1576—1612), descoperită în pronaosul bisericilor II—III și în stratul de construcție al bisericii III.

Trei dintre monedele descoperite nu au putut fi identificate din cauza stării proaste de conservare. Au mai fost descoperite și două monede moderne în nivelul de distrugere al bisericii III, un creițar datat 1800 și o monedă românească emisă la 1867 de Carol I.

CONSIDERAȚII ASUPRA NIVELELOR DE LOCUIRE ȘI A MONUMENTELOR

I. Nivele de locuire de secol XIV

Au fost determinate două nivele de locuire aparținînd secolului XIV. În exteriorul monumentelor, ele au fost deranjate de numeroase înhumări ulterioare, fiind mult mai greu de urmărit. S-au delimitat trei locuințe de tip semifingropat dintre care locuința B 1 a fost cercetată pe o suprafață mai mare. Excavate, de la 2,00—2,50 m. de la nivelul actual al terenului, se adîncesc cu 70—80 cm față de cota de săpare.

Din locuința B 1 au fost dezvelite trei laturi fapt ce a permis aproximarea dimensiunilor sale în jur de $3,90 \times 2,60$ m. Pe partea dispre est locuința prezintă o bancetă din lut cruțat, lată de 0,40 m. și înaltă de 0,50 m, pe care s-a găsit, prăbușită, o bîrnă din lemn carbonizat. Bordeiul prezenta la colțurile de NE—SE, două gropi de pari cu diametrul de 15 cm. Podeaua se adîncește în pietrișul aluvionar al terasei înalte a Ialomiței și era constituită dintr-un strat de lut galben, bătut și gros de 4 cm. În nivelul bordeiului a apărut o monedă de argint, din păcate neidentificată pînă în prezent. Materialul ceramic este asemănător celui cunoscut în secolul XIV în Țara Românească. Arsura masivă descoperită în umplutura bordeiului, ca și în strat, arată că locuința cu pricina a sfîrșit printr-un incendiu. Depunerea cenușie, groasă de 0,20—0,60 m. și aflată între nivelul de distrugere al bordeiului și construcția din epoca lui Mircea cel Bătrîn, arată că între sfîrșitul locuinței B 1 și data apariției primei biserici s-a scurs o perioadă de timp care permite coborîrea construirii sale către mijlocul secolului XIV.

II. Monumentele religioase

a) Biserica I

Deasupra ultimului nivel aparținând fazei de după dispariția locuinței B 1, în S I, careurile 7—14 și S II, careul 1, a apărut un strat de lut bătut, în grosime de 4—8 cm și care poate fi interpretat drept pardoseala unei construcții de lemn care a funcționat un timp destul de scurt, după care a fost demontată și nu incendiată, deoarece nu apar urme de arsură. Peste acest strat de lut în S I, careurile 7 și parțial 8, se găsește a dungă subțire de mortar de var care se leagă de un zid din cărămidă în grosime de 60 cm., fundat la 20 cm sub nivelul terenului contemporan și construit pe o lespede de piatră ce se adâncește cu încă 10 cm. Dunga de mortar reprezintă nivelul de construcție căreia îi aparține zidul. Peste pământul purtat de constructor, deasupra nivelului de construcție se găsește un al doilea pat de lut bătut, pe care s-a montat o pardoseală, din cărămizi smălțuite și nesmalțuite cu dimensiunile de $26 \times 17 \times 5$ cm. decorate cu motive geometrice săpate.

Se remarcă o cărămidă apărută singular cu dimensiunile de $39 \times 27 \times 6$ cm. smălțuită în galben verzui și decorată cu un chenar dublu, alcătuit dintr-o linie simplă și una crestată, ambele adâncite și purtând în câmpul central motive geometrice, de asemenea săpate. Această pardoseală (b) este acoperită de un strat provenit din distrugerea acestui edificiu și alcătuit din arsură, var și cărămidă, chirpici sfărâmat. În exteriorul bisericii stratul de distrugere este alcătuit dintr-un nivel de arsură compactă, gros de 10 cm. ce acoperă mormîntul 24 cu lespede de piatră și inel sigilar, cu inscripția „Kostek pitar“, precum și mormintele 25 și 36 din aceeași zonă, situată la estul edificiului. Un ultim strat de lut acoperă nivelul de distrugere din interior și el a constituit probabil pardoseala (c) ultimei faze a exis-

tenței monumentului refăcut pentru a treia oară pe același perimetru. Construcția aparținând ultimei faze la un moment dat în cursul secolului al XV-lea a fost părăsită sau demantelată, fapt dovedit prin lipsa urmelor de distrugere. În S I, careul 9—11, în intervalul cuprins între momentul distrugerii fazei cu pardoseală de cărămidă și refacerea din ultima fază s-au găsit trei morminte practicate în interiorul perimetrului edificiului, dintre care mormîntul 32 orientat NE-SV deranjat de mormintele 33 și 34 este mai vechi. La mormîntul 33 a apărut un quarting emis de Sigismund I între 1430—1437 și o verighetă din aur. Stratul de poză din lut al pardoselei din cărămizi a apărut o monedă maghiară datată preliminar între secolele XIV—XV.

Faptul că la 50 cm est de zidul de cărămidă se găsesc trei morminte acoperite de stratul de arsură rezultat din distrugerea fazei II duce la presupunerea că este vorba de o biserică construită inițial numai din lemn (faza a) refăcută din zidărie de cărămidă la partea inferioară și avînd suprastructura din lemn cu pardoseală din cărămidă (faza b), urmată de ultima fază, c, din lemn, toată pe același contur.

Moneda descoperită în patul de lut al pardoselii de cărămidă ca și doi ducați emisi de Mircea cel Bătrîn și descoperiți în mormintele 12 și 21, între care unul bătut între 1388—1396 indică perioadele de construcție și funcționare ale primelor două faze în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn. Quartingul emis între 1430—1437 de către Sigismund de Luxemburg, aflat în mormînt în 33, săpat împreună cu mormintele 32 și 34 arată că faza b își încetase funcționarea în jurul anilor 1430—1440. Faza c a funcționat în răstimpul corespunzător secolului XV.

O informație documentară amintește existența la Tîrgoviște în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn a unei biserici cu hra-

mul Sf. Gheorghe, metoh al Mănăstirii Argeșului.⁸⁴

b) Biserica II

Peste patul de lut corespunzător ultimei faze a bisericii I se găsește o nivelare de nisip cu grosime variabilă în care au apărut doi ducați emiși de Mircea cel Bătrîn, ce precede nivelul de construcție, reprezentat printr-o dungă de mortar cu cărămidă sfărâmată. Nivelul de construcție acoperă mormîntul nr. 1 din S I careurile 1—2, în care s-au descoperit un ducat emis de Matei Corvin la 1459 și care constituie un termen «ante quem» pentru apariția bisericii II. Biserica prezintă fundația din bolovani de riu cu mortar de var și are grosimi cuprinse între 1,60 și 2,00 m. iar adîncimea de fundare este situată între 1,00—1,30 m. În interior patul respectiv a fost umplut cu pămînt în care se găsește material ceramic caracteristic sec. XIV—XV pentru a se ajunge la cota pardoselii. Peste stratul de umplutură s-a amplasat pardoseala din lepezi de piatră. Biserica, a cărei elevație este alcătuită din asize de piatră și cărămidă are planul triconc, caracteristic tipurilor planimetrice ale arhitecturii moldovenești din timpul lui Ștefan cel Mare.⁸⁵ În umplutura secțiunilor din anii 1967—1968 a fost descoperit un fragment de pisanie din piatră scris în limba slavonă cu caractere specifice sfîrșitului secolului XV, pisanie care este posibil să fi aparținut monumentului.

⁸⁴ Cronograful Argeșului, după *Condica sfîntă a patriarhilor din Constantinopol*, fila 79, citat de I. D. Petrescu în *Tîrgoviștea schițe istorice și topografice*, Tîrgoviște, 188, p. 43—44.

⁸⁵ Pentru arhitectura monumentului vezi Ionescu C., *Un aspect necunoscut al relațiilor moldo-muntene. Ctitorii din timpul lui Ștefan cel Mare la Tîrgoviște*, în *Valachica*, IX, Tîrgoviște, 1977, p. 345—351 și fig. 1—2. Cu prilejul cercetării din 1978 s-a pus în evidență faptul că absida altarului este curbă la interior și poligonală numai la exterior.

Sfîrșitul acestui edificiu se poate încadra undeva spre sfîrșitul secolului al XVI-lea sau începutul celui următor, documentat arheologic prin apariția unui mormînt deranjat în altarul bisericii cu monedă de la Maximilian II (1575—1577), practicat după dezafectarea monumentului și printr-o a doua monedă emisă de Rudolf II, (descoperită în nivelul de construcție al bisericii III și datată între 1576—1612).

c) Biserica III

Un eveniment necunoscut pînă în prezent a dus la distrugerea bruscă a bisericii II (probabil un cutremur). După o perioadă relativ scurtă din timp, în cursul secolului al XVII-lea resturile bisericii II au fost demantelate pînă aproape de cota pardoselii și s-a procedat la reconstruirea ei pe aceleași fundații și pe același plan, cu deosebire că absida altarului a fost refăcută poligonală atît la interior cît și la exterior (fig. 20/1—2)⁸⁶. Prăbușit în mijlocul naosului a fost descoperită baza turlei cu pendentivi. Pe alocuri elevația bisericii III este ușor decalată față de cea a bisericii II. Pentru a se ajunge la cota pardoselii în interiorul monumentului a fost depus un strat de pămînt gros de 60—80 cm. Pardoseala era formată din cărămizi hexagonale cu latura de 12,5 cm și grosimea de 4,7 cm, nesmălțuite, iar elevația din zidărie mixtă în casete.

Biserica a fost distrusă probabil de un cutremur la sfîrșitul secolului al XVIII-lea sau începutul secolului XIX.

Tradiția orală pentru care pe parcursul timpului, a început să fie din ce în ce mai vagă, existența acestei biserici și a primei biserici Stelea, (construită în a doua jumătate a sec. XVI), confundă și contopește cele

⁸⁶ Pînă în prezent nu a fost găsită o denumire adecvată în ceea ce privește monumentele. Vom folosi deocamdată denumirea de „Stelea Veche I”, pentru a o deosebi de monumentul vecin aflat sub actuala biserică Stelea.

două ctitorii într-una singură, printr-o confuzie atribuind acestei biserici numele greșit de „Stelea Veche“, preluat din secolul al XIX-lea și de strada care trece pe lângă monument.⁸⁷

d) Cimitirul

Legat de existența celor trei monumente succesive, el apare la sfârșitul secolului al XIV-lea și continuă să funcționeze probabil pe întreaga durată a existenței monumentelor. În perioadele de timp aflate între momentele de distrugere al unuia și de construire a următorului, înmormintările s-au extins și în interiorul edificiilor părăsite.

Concluzii

Cercetările arheologice întreprinse în campania anului 1978 în zona Stelea ridică câteva probleme de importanță majoră atît pentru evoluția orașului Tîrgoviște, cît și în ansamblul istoriei Țării Românești:

1. Se dovedește în primul rînd că orașul Tîrgoviște exista în a doua jumătate a se-

⁸⁷Biserici ortodoxe din Tîrgoviște cu altarul poligonal la interior și exterior se cunosc pînă în prima jumătate a sec. XVII și anume: Sfîntul Dumitru Buzinca și Crețulescu (vezi Stoicescu N. și Moisescu Cr., *Tîrgoviște și Monumentele sale*, Buc., 1976, fig. de la p. 159 și fig. de la p. 204).

colului al XIV-lea și el se întindea și la sud de Curtea domnească pe o distanță destul de mare. Locuitorii foloseau o ceramică de factură superioară, parțial provenită din legăturile comerciale cu sud-estul european și pentru încălzit sobe din cahle-oală, aflate la începuturile existenței lor pe plan european,⁸⁸ deopotrivă cu vîrfurile societății feudale românești.⁸⁹

2. În timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn aici a existat un loc cu o anumită importanță în statul feudal muntenesc, dovedit prin biserica cu pardoseală din cărămizi smălțuite, decorate (nu cunoaștem deocamdată pardoseli asemănătoare la monumentele contemporane de pe teritoriul României), în jurul căreia se înmormîntau dregători.

3. Biserica II ridicată pe același loc ca și biserica I reprezintă a mărturie a legăturilor politice permanente existente între Moldova și Țara Românească în timpul lui Ștefan cel Mare. De asemenea, monumentul și-a păstrat importanța de stat, deținută în timpul domniei lui Mircea cel Bătrîn, fapt dovedit prin înmormintările de dregători și mari dregători, ce continuă pînă la sfârșitul existenței sale.

⁸⁸ Rosemarie Franz, *op. cit.*, p. 38

⁸⁹ Popa R., *op. cit.*, p. 671—679.